

## Debreceni Csokonai Nemzeti Színház tervezési koncepció leírása

Az eredeti épületet Szkalnitzky Antal tervezte 1861-ben. Azt, hogy Szkalnitzky hol szerezte a színháztervezéshez szükséges tudását, pontosan nem tudjuk. Még a berlini tanulmányai alatt nyert egy tervpályázatot, a Frankfurt am main-i koncert és díszterem azonban nem épült meg. A hazai sajtó nem egyszer túlozva számolt be sikereiről, így valószínűleg a Vasárnapi Újság 1860 novemberi 04-i száma keltette fel személye felé a debreceniek figyelmét. Ők ugyanis akkor találták meg a mai Kossuth utcán fekvő színházterületet, melyre Ybl Miklós már két változatban is tervezett koncepció szinten épületet. Ekkor jelenhetett meg a nemzeti önrendelkezés változó jogrendszerében tervpályázat kiírásának vonatkozó szabály, amit azzal próbáltak teljesíteni, hogy az újságban megtalált fiatal Szkalnitzkytól is kértek tervet. Ybl ekkor visszalépett, így 1861-ben már Szkalnitzky tervét ismertetik, olvasható, hogy a színház „patkó formára lesz építve”.

1861 és 1865 között a debreceni színház megépült. Érdekes, hogy Garnier operaháza vele egykorú, 1862 és 74 között készült, részletezettségét és nagyságát tekintve érthetően tovább tartott az építés.

Az viszont nem annyira érthető, hogy már a megépült kortárs épületeknél sincs az erkélyek szélén a láthatóságot korlátozó megtámasztás. Később a Büro Fellner & Helmer 48 színháza is minden esetben konzolos erkélyeket tartalmazott.

Szkalnitzky öntöttvas oszlopokat tervezett a mellvédek vonalában, ez alól az első emeleti szinten kiugratott nézősor volt kivétel, de sajnos ezt a konzolt is levágták az építés alatt. A férőhelyszámot és a láthatóságot máig tartó kritika érte. Másik hiányosság, hogy a nézőtér szellőzése sosem volt megoldva, ami jelentősen csökkentette a mű és a befogadó közötti kapcsolatot. Ezekről eltekintve az belső tér impozáns és akusztikailag is kiváló volt.

A korabeli szakirodalom külön taglalja a megérkezés és a színházi előcsarnok tereit. A bécsi Hofburgtheater a császár, az uralkodó osztály és a polgárság külön útvonalára szerkesztett, a legpompázatosabb a Garnier Operaház, ahol az előcsarnok lépcsőtereiben a hölgyek és urak interakciója külön előadás. A beérkezés és a felvezetés tehát fontos. Hogyan sikerült ezt Debrecenben? A levéltárban található tervek szerint Szkalnitzky a kocsíathajtó után háromboltíves előcsarnokteret tervezett, csak ezután következett a nézőtérre felvezető lépcső. Ezt a végső terveknel lecsökkentették, így a beérkezés után rögtön a lépcső következett, ami miatt eltűnt annak a lehetősége, hogy a nézők találkozzanak, ez már csak a nézőtérén volt lehetséges.

2018-ban, amikor a rekonstrukció tervezését elkezdtük, Tisza Andrással azt tartottuk hatékonynak - a főbb döntéseket azért közösen hozva -, ha a két építész iroda a vasfüggöny vonalában elvágva az épületrészekre külön fókuszál, a belsőépítészek, Csavarga Rózsa és Török Szabolcs Bence természetesen mindkét részre. Irodánk ezért főleg az eddig ismertett területéken létrejövő beavatkozásokat koncipiálta.

De mi volt a koncepció gondolati alaptézise? Első lépésben többször bejártam az épületet, de használható mentális térképem csak egy hét után alakult ki. Az egész egy labirintus volt, a színházi szakmáknak lakóhely és nagyüzem egyben. Mint egy kisváros, mely folyamatosan alakulóban van. A régi és az új történeti rétegek egymásra rakódnak, a dramaturgiák és a színpadtechnológiák átalakulnak. Nem lehet elvárni az állandóságot, de a rétegződésekkel jól lehet építészeti koncepciót alakítani. A színház építéstörténete is a folyamatos átalakulást tükrözi, hiszen 1865 után több fázisban készültek hozzáépítések, az 1898-ban pl. előre hozták a menekülő lépcsőket, amiktől az épület aránya is megváltozott, az északi oldal, a színpadi zóna a zsinórpaddal pedig még 1957 és 65 között, valamint 1981-ben is jelentős átépítésen esett át.

Azzal az attitűddel, hogy a tér történeti értékeit megtartjuk úgy avatkoztunk be, hogy egyfajta rétegzettség elvén bontottunk és kiegészítettünk. Igyekeztünk mindent megérteni, ami előttünk történt és a megtisztított korábbi rétegekre egy új, de szervesen illeszkedő réteget létrehozni.

Az előcsarnok terét teljesen átalakítottuk. Az alapelv egy nagyobb, világos, a városi térrendszerhez kapcsolódó foyer kialakítása volt. Az eddig középen lévő lépcső két oldalra kifordult, a lépcső helyén és mögött új térlehetőségeket fedeztünk föl. A kocsithajtót beüvegezve szélfogóként csatoltuk az előcsarnokhoz. Mivel a bejárat erőteljesebb funkciócsoport lett, azt új alaprajzi szintként vezettük be, mivel a földszint az egyébként is egy szinttel magasabban volt a tér szintjénél.

A korábbi és az átalakított előcsarnok tér

A feladatkiírás szerint a nemzeti színház státuszának megfelelően 600 férőhelyre kellett a nézőteret bővíteni. A nézőtér alatt hatalmas gépészeti teret hoztunk létre, mely fölött a teljesen átszerkesztett földszinten a korábbinál jóval több ülőhelyet helyeztünk el, mivel az oldalpáholyok is kikerültek. A legnagyobb vállalás az oszlopok eltávolítása volt. A körfolyosón átdugott acélgerendákra konzolos erkélyeket helyeztünk vissza eredeti geometriával, azzal a nehézséggel, hogy az erkély mellvédek kivitelezés alatt is a helyükön maradtak. Átalakítás előtt 350 olyan ülőhelyre adtak el jegyet, ahol a láthatóság működött. Az új nézőtér 578 ülőhelyet, zenekari árok fölött további 66 ideiglenes ülőhelyet tartalmaz, a zenekari árok fölötti színpad szint prózai előadás esetén a nézőtéri szintre süllyeszthető, ez esetben az ülőhelyek száma 644.

A régi és az új nézőtér

A térgeometria változása mellett mindvégig kérdés volt, hogy a proscenium nyílás fölötti színészportrékat ábrázoló fafüggöny és a mennyezeten látható 1962-es emblémaképek mennyire szervesülnek a tervezett összképhez. Az utóbbival könnyebben barátkoztunk meg, de mivel mindkettőről a restaurálásukat „erősen” javasló szakvélemény készült, ezért a színészportrék is a helyükön maradtak. Csupán gondolatfutam, de pont ekkora időugrással 1964-ben Marc Chagall átfesthette a Garnier Opera mennyezeti képét, szintén bizonyítja, hogy a kontinuitív színjátszás épületei sohasem zárt rendszerek. Van szerencsére olyan épület is, ami eredeti állapotában megmaradt, ilyen Palladio Teatro Olimpico-ja, de az épületben 1585-ös megnyitása után kevés alkalom kivételével színjátszás nem folyt. Érzékeny terület a belső tér konzervált fenntartása és a technológia egyidejű kiszolgálása. Sem a hangosítás, sem a világítás nem képes, vagy csak nagyon kis mértékben kompromisszumokat kötni. A hangdobozok és a reflektorok elhelyezése után a belső kép változik. A bécsi Ronacher Theater és a Burgtheater műemléki szempontból őrzött nézőtereiben sem sikerült ezeket eltüntetni, ezt megértve mi is csak finomhangolással próbálkozhattunk. A reflektorok a karzat zónában nem kevés helyszíni mintáztatás után a fekete álmennezzetbe süllyesztve viszonylag jól eltűntek, a proscenium nyílás előtt viszont a hangosítással együtt vállaltan megjelennek.

A rendkívül összetett programú épület többi részére is kiterjedő leírását hosszú oldalakon keresztül lehetne taglalni; lásd <https://epiteszforum.hu/a-debreceni-csokonai-nemzeti-szinhaz-felujitasa>

Kovács Péter DLA építész

video: <https://youtu.be/FfPNX3fazqk>